

Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet proposition 2007/08:97 Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare samt fyra motionsyrkanden som väckts med anledning av propositionen.

I propositionen föreslås en begränsad reform av påföljdsregleringen för allvarligt psykiskt störda lagöverträdare. Syftet med reformen är att öka flexibiliteten vid påföljdsbestämningen och därigenom skapa större utrymme för proportionalitetsbedömningar i vissa fall samtidigt som den enskildes behov av vård ska beaktas.

Det nuvarande fängelseförbudet när brott har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning ändras till en presumtion för att annan påföljd än fängelse ska väljas. Fängelse får dömas ut om det finns synnerliga skäl. Vid bedömningen av om det finns sådana skäl ska beaktas om brottet har ett högt straffvärde, om den tilltalade saknar eller har ett begränsat behov av psykiatrisk vård, om den tilltalade i anslutning till brottet själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller på något annat liknande sätt samt omständigheterna i övrigt. Fängelse får dock inte dömas ut när en tilltalad till följd av sin allvarliga psykiska störning har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. Detta gäller emellertid inte om han eller hon i anslutning till gärningen själv har vållat sin bristande förmåga genom rus eller på något annat liknande sätt.

Vid bedömningen av ett brotts straffvärde ska det anses som en förmildrande omständighet om den tilltalade till följd av störningen har haft starkt nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt.

Därutöver föreslås vissa ändringar i bestämmelserna om rättspsykiatrisk undersökning.

Justitieutskottet tillstyrker propositionen och avstyrker motionsyrkandena. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2008.

I betänkandet finns fyra reservationer (s, v, mp).

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	4
Ärendet och dess beredning	4
Propositionens huvudsakliga innehåll	4
Utskottets överväganden	6
Ansvar för psykiskt störda lagöverträdare	6
Propositionen	6
Motionerna	7
Utskottets ställningstagande	7
Omprövning	9
Propositionen	9
Motionen	10
Utskottets ställningstagande	10
Kostnader	10
Propositionen	11
Motionen	11
Utskottets ställningstagande	11
Reservationer	13
1. Avslag på propositionen, punkt 1 (v, mp)	13
2. Kvarstående vårdbehov, punkt 2 (s)	14
3. Omprövning, punkt 4 (s)	14
4. Kostnader, punkt 5 (s)	15
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	16
Propositionen	16
Följdmotionerna	16
<i>Bilaga 2</i>	
Regeringens lagförslag	17

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Avslag på propositionen

Riksdagen avslår motion 2007/08:Ju31.

Reservation 1 (v, mp)

2. Kvarstående vårdbehov

Riksdagen avslår motion 2007/08:Ju32 yrkande 3.

Reservation 2 (s)

3. Lagförslagen

Riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning.

Därmed bifaller riksdagen proposition 2007/08:97.

4. Omprövning

Riksdagen avslår motion 2007/08:Ju32 yrkande 2.

Reservation 3 (s)

5. Kostnader

Riksdagen avslår motion 2007/08:Ju32 yrkande 1.

Reservation 4 (s)

Stockholm den 13 maj 2008

På justitieutskottets vägnar

Thomas Bodström

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Thomas Bodström (s), Inger Davidson (kd), Krister Hammarbergh (m), Margareta Persson (s), Ulrika Karlsson i Uppsala (m), Elisebeht Markström (s), Cecilia Wigström i Göteborg (fp), Karl Gustav Abramsson (s), Inge Garstedt (m), Helena Bouveng (m), Lena Olsson (v), Kerstin Haglö (s), Mehmet Kaplan (mp), Anders Hansson (m), Maryam Yazdanfar (s), Karin Nilsson (c) och Kjell Eldensjö (kd).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

Den 20 maj 1999 tillkallades en parlamentariskt sammansatt kommitté för att utreda frågor om ansvar och påföljder för psykiskt störda lagöverträdare. Kommittén, som antog namnet Psykansvarskommittén, överlämnade i december 2001 betänkandet Psykisk störning, brott och ansvar (SOU 2002:3).

Som ett led i den fortsatta beredningen av frågan om straffansvar för psykiskt störda lagöverträdare beslutade chefen för Justitiedepartementet den 7 juli 2005 att ge en utredare i uppdrag att biträda departementet med en översyn av bestämmelserna om ingripanden mot psykiskt störda lagöverträdare i vissa fall. Enligt uppdraget skulle utredaren överväga lämpliga förändringar och lämna förslag till en ändrad reglering av ingripanden mot psykiskt störda lagöverträdare dels när gärningsmannen lider av en allvarlig psykisk störning vid brottet men inte vid tidpunkten för domstolens prövning, dels när gärningsmannen döms till rättspsykiatrisk vård men ingripandet inte står i ett adekvat förhållande till brottets svårhet. Utredaren överlämnade i januari 2007 promemorian Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare (Ds 2007:5).

I denna proposition behandlar regeringen förslagen i promemorian. Promemorian har remissbehandlats. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (dnr Ju2007/857/L5).

Regeringens förslag till riksdagsbeslut återges i bilaga 1. Regeringens lagförslag finns i bilaga 2. Lagförslagen har granskats av Lagrådet. Lagrådet har godtagit förslagen och endast förordat ett par förtydliganden och i övrigt föreslagit ändringar av lagteknisk karaktär. Regeringen har i allt väsentligt beaktat Lagrådets synpunkter.

Med anledning av propositionen har två motioner väckts. Förslagen i motionerna återges i bilaga 1.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en begränsad reform av påföljdsregleringen för allvarligt psykiskt störda lagöverträdare. Syftet med reformen är att öka flexibiliteten vid påföljdsbestämningen och därigenom skapa större utrymme för proportionalitetsbedömningar i vissa fall samtidigt som den enskildes behov av vård ska beaktas. Reformen innebär följande.

Det nuvarande fängelseförbudet när brott har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning ändras till en presumtion för att annan påföljd än fängelse ska väljas. Fängelse får dömas ut om det finns synnerliga skäl. Vid bedömningen av om det finns sådana skäl ska beaktas om brottet har

ett högt straffvärde, om den tilltalade saknar eller har ett begränsat behov av psykiatrisk vård, om den tilltalade i anslutning till brottet själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller på något annat liknande sätt samt omständigheterna i övrigt. Fängelse kan t.ex. dömas ut om ett mycket allvarligt brott har begåtts under påverkan av ett hastigt övergående psykostillstånd.

Fängelse får dock inte dömas ut när en tilltalad till följd av sin allvarliga psykiska störning har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. Detta gäller emellertid inte om han eller hon i anslutning till gärningen själv har vållat sin bristande förmåga genom rus eller på något annat liknande sätt. Fängelseförbudet gäller t.ex. om den tilltalade till följd av en akut psykos har haft en bristande realitetsvärdering som varit avgörande för hans eller hennes förståelse av gärningen.

Vid bedömningen av ett brotts straffvärde ska det anses som en förmildrande omständighet om den tilltalade till följd av störningen har haft starkt nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt.

Därutöver föreslås vissa ändringar i bestämmelserna om rättspsykiatrisk undersökning.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2008.

Utskottets överväganden

Ansvar för psykiskt störda lagöverträdare

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen antar regeringens lagförslag och avslår en motion med begäran om avslag på propositionen samt en motion om kvarstående vårdbehov.

Jämför reservationerna 1 (v, mp) och 2 (s).

Propositionen

Regeringen anför att en begränsad reform av påföljdsregleringen för allvarligt psykiskt störda lagöverträdare bör genomföras. Reformen bör syfta till att öka flexibiliteten vid påföljdsbestämningen och därigenom skapa större utrymme för proportionalitetsbedömningar i vissa fall samtidigt som den enskildes behov av vård ska beaktas.

Regeringen föreslår att den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning i första hand ska dömas till en annan påföljd än fängelse. Fängelse får dömas ut endast om det finns synnerliga skäl. Vid bedömningen av om det finns sådana skäl ska det beaktas om brottet har ett högt straffvärde, om den tilltalade saknar eller har ett begränsat behov av psykiatrisk vård, om den tilltalade i anslutning till brottet själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller på något annat liknande sätt samt omständigheterna i övrigt.

En tilltalad som till följd av en allvarlig psykisk störning har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt får inte dömas till fängelse. Detta gäller dock inte om den tilltalade i anslutning till gärningen själv har vållat sin bristande förmåga genom rus eller på något annat liknande sätt.

Av förslaget framgår också att om den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning har haft starkt nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt, ska detta beaktas särskilt såsom en förmildrande omständighet vid bedömningen av straffvärdet.

I propositionen lämnas också förslag till vissa ändringar i bestämmelserna om rättspsykiatrisk undersökning. Förslaget innebär att rätten får besluta att en rättspsykiatrisk undersökning ska omfatta även frågan om huruvida den misstänkte till följd av en allvarlig psykisk störning har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. Rätten får också besluta att undersökningen ska

omfatta frågan om huruvida den misstänkte i anslutning till brottet själv genom rus eller på något annat liknande sätt har vållat ett sådant tillstånd eller det tillstånd som utgör störningen.

Motionerna

I motion Ju31 (v) begärs avslag på propositionen. Regeringens förslag innebär enligt motionärerna betydelsefulla ändringar i synsättet på psykiskt störda lagöverträdare och kan möjligen vara ett förstadium till ännu mer omfattande förändringar. Förändringarna ruckar på grunden för bedömning av uppsåt, att endast den som kan ta ansvar för sina handlingar kan dömas till straffansvar för brott. Förslagen leder också till en försämrad vård av psykiskt störda lagöverträdare, vilket i förlängningen kan drabba framtida brottsoffer. Vidare anser motionärerna att reformens omfattning är något oklar och att riksdagen inte kan göra någon självständig bedömning av omfattningen utifrån det underlag som presenteras i propositionen.

I motion Ju32 (s) anförs att det kan inträffa att en allvarligt psykiskt sjuk person, som i det nuvarande systemet skulle ha dömts till rättspsykiatrisk vård, i stället med regeringens förslag döms till fängelsepåföljd. Är det frågan om ett relativt lindrigt brott kan personen släppas fri efter kort tid, men ändå utgöra en stor fara för sig själv och andra. Det kan finnas kvar ett vårdbehov som inte kan tillgodoses på samma sätt som tidigare. Enligt motionärerna måste regeringen presentera ett förslag som tar hand om dessa fall på ett säkert sätt.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vill inledningsvis framhålla att straffrättslig särreglering för psykiskt störda lagöverträdare torde finnas i alla rättsordningar. I allmänhet innebär detta att psykiskt störda lagöverträdare ska kunna ges nödvändig vård samt att störningen kan beaktas vid påföljdsval och straffmätning. I flertalet länder gäller dessutom ett krav på att lagöverträdaren ska vara tillräknelig för att straffrättsligt ansvar ska komma i fråga.

Frågan om straffansvaret för psykiskt störda lagöverträdare har under senare år behandlats av såväl Straffansvarsutredningen i betänkandet Straffansvarets gränser (SOU 1996:185) som Psykansvarskommittén i betänkandet Psykisk störning, brott och ansvar (SOU 2002:3). Vidare har Nationell psykiatrisamordning lämnat förslag i delbetänkandet Vård och stöd till psykiskt störda lagöverträdare (SOU 2006:91) och i slutbetänkandet Ambition och ansvar (SOU 2006:100) som berör rättspsykiatrisk vård som påföljd m.m.

Både Straffansvarsutredningen och Psykansvarskommittén ansåg att reformbehovet på området är stort och föreslog en övergång till ett system som i huvudsak innebär att tillräknelighet ska gälla som förutsättning för straffansvar och att de allmänna reglerna om påföljdsbestämning i princip ska gälla för psykiskt störda lagöverträdare som är tillräkneliga. Detta

reformbehov har bekräftats och inriktningen på den framtida regleringen har välkomnats av de flesta remissinstanserna vid remissbehandlingen av Psykansvarskommitténs överväganden.

Utskottet ansluter sig i likhet med regeringen till den breda enighet som råder om att det finns ett behov av att genomgripande reformera regleringen om allvarligt psykiskt störda personer som begår brott. Även utskottet bedömer emellertid att flera av de frågor som Psykansvarskommittén behandlat kräver fortsatta överväganden eller måste få sin lösning över en längre tidsperiod. Däremot finns det som regeringen anför skäl att nu överväga och genomföra en begränsad reform av påföljdsregleringen för allvarligt psykiskt störda lagöverträdare. Reformen bör i enlighet med vad som framhålls i propositionen syfta till att öka flexibiliteten vid påföljdsbestämningen och därigenom skapa större utrymme för proportionalitetsbedömningar i vissa fall samtidigt som den enskildes behov av vård ska beaktas.

Regeringens förslag innebär att det nuvarande förbudet mot att döma den som begått en brottslig gärning under påverkan av en allvarlig psykisk störning till fängelse ändras till en presumtion för att annan påföljd än fängelse bör väljas. Fängelse får enligt förslaget dömas ut endast om det finns synnerliga skäl. Av förslaget följer vidare att möjligheten att döma till fängelse inte omfattar den grupp av lagöverträdare som tillhör de mest allvarligt psykiskt störda. En tilltalad som till följd av en allvarlig psykisk störning har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt får enligt förslaget således inte dömas till fängelse. Detta gäller dock inte om den tilltalade i anslutning till gärningen själv har vållat sin bristande förmåga genom rus eller på annat sätt. Utskottet vill betona att den föreslagna regleringen innebär att det även i fortsättningen kommer att råda ett fängelseförbud avseende de mest allvarligt psykiskt störda lagöverträdarna.

I propositionen lämnas också ett förslag som innebär att om den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning har haft starkt nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt, ska detta särskilt beaktas som en förmildrande omständighet vid bedömningen av straffvärdet. Därutöver föreslås vissa ändringar i bestämmelserna om rättspsykiatrisk undersökning. Utskottet finner lagförslagen även i denna del ändamålsenliga och väl utformade.

Sammanfattningsvis tillstyrker utskottet således regeringens lagförslag och avstyrker motion Ju31.

Vad härfter gäller påståendet i motion Ju32 om att en allvarligt psykiskt sjuk person, som i det nuvarande systemet skulle ha dömts till rättspsykiatrisk vård, i stället med regeringens förslag kan komma att dömas till fängelsepåföljd, vill utskottet påpeka att det vid valet av påföljd självfallet bör fästas särskilt avseende vid om den tilltalade vid domstillfället har behov av vård för sin störning. Att den tilltalade får ett eventuellt vårdbehov tillgodosett ligger i både den enskildes intresse och samhällets intresse. Utskottet vill också än en gång understryka att fängelse enligt för-

slaget endast får dömas ut om det finns synnerliga skäl. Av den föreslagna lagtexten framgår att rätten vid bedömningen av om det finns sådana skäl ska beakta om brottet har ett högt straffvärde, om den tilltalade saknar eller har ett begränsat behov av psykiatrisk vård, om den tilltalade i anslutning till brottet själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller på något annat liknande sätt samt omständigheterna i övrigt. Kravet på synnerliga skäl innebär att bedömningen av om sådana skäl finns ska präglas av restriktivitet. Som regeringen anfört krävs i princip att brottets straffvärde är fyra år eller mer och att den tilltalade saknar behov av psykiatrisk vård eller endast har ett begränsat sådant behov. Utskottet kan därför inte dela motionärernas farhågor utan föreslår att riksdagen avslår motionen i nu behandlad del.

Omprovning

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om att en regel om omprovning av en dom på rättspsykiatrisk vård bör införas.

Jämför reservation 3 (s).

Propositionen

Enligt promemorian Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare (Ds 2007:5) kan det, även om en rättspsykiatrisk undersökning eller annan undersökning görs på ett mycket omsorgsfullt sätt, inte uteslutas att det utlåtande som undersökningen resulterar i någon gång kan bli felaktigt eller missvisande såvitt avser den undersöktes diagnos och vårdbehov. Det kan enligt promemorian i en sådan situation förekomma att, efter att domstolen beslutat om överlämnande till rättspsykiatrisk vård, den läkare som sedermera får ansvar för vården ställer en annan diagnos i vårdens inledningsskede och med ledning av denna gör bedömningen att den dömd inte har något eller endast ett ringa vårdbehov. I promemorian har därför föreslagits en reglering för att göra det möjligt att undanröja ett överlämnande till rättspsykiatrisk vård och döma till ny påföljd.

Regeringen anför att en omprovningssituation enligt regeringens uppfattning är förenad med ett flertal nackdelar. En invändning avser den grundläggande principen att en lagakraftvunnen dom som huvudregel ska stå fast. En lagakraftvunnen dom kan som utgångspunkt bara angripas med extraordinära rättsmedel såsom resning.

Vidare saknas enligt regeringen omprovningssituationer i andra likartade situationer, t.ex. när en psykiskt störd person dömts till skyddstillsyn med föreskrift om psykiatrisk vård och sådan vård senare visar sig inte behövas.

En annan invändning som framhålls i propositionen avser frågan om de förutsättningar som domstolen grundat sitt överlämnande till rättspsykiatrisk vård på kan betecknas som oriktiga. Några remissinstanser har framhållit att några nya omständigheter, som inte fanns vid domstillfället, inte torde ha framkommit vid den tidpunkt när omprövning enligt förslaget i promemorian senast kan aktualiseras. En möjlighet till omprövning skulle därför snarast grunda sig på en omvärdering av tidigare beaktade omständigheter.

Av dessa skäl bör det enligt regeringens mening inte införas någon möjlighet till omprövning av en lagakraftvunnen dom på rättspsykiatrisk vård.

Motionen

I motion Ju32 (s) anförs att det i undantagsfall kan uppstå felaktiga bedömningar i den rättspsykiatriska undersökningen av vårdbehovet. Det kan leda till att utskrivning aktualiseras redan efter mycket kort tid. I det utredningsbetänkande som ligger till grund för propositionen förslogs att rätten, under vissa omständigheter, på talan av åklagare borde kunna undanröja en dom på rättspsykiatrisk vård. Regeringen har valt att inte lägga fram detta förslag, vilket motionärerna anser vara olyckligt. Regeringen bör snarast införa en regel om omprövning.

Utskottets ställningstagande

Utskottet kan ha viss förståelse för motionärernas synpunkter. En omprövningsmöjlighet skulle kunna innebära ett ytterligare steg för att öka flexibiliteten vid påföljdsbestämningen när en gärning begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning och därigenom också skapa ökat utrymme för proportionalitetsbedömningar. Utskottet anser dock, i likhet med regeringen och flera remissinstanser, att nackdelarna med en sådan möjlighet överväger. Med hänvisning till de av regeringen anförda skälen bör riksdagen avslå motion Ju32 i nu behandlad del.

Kostnader

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om Kriminalvårdens resurser.

Jämför reservation 4 (s).

Propositionen

Enligt regeringen kan förslagen inte anses påverka arbetsbelastningen för polis, åklagare och domstolar, åtminstone inte mer än marginellt. Kriminalvården gör bedömningen att förslagen kommer att medföra ökade kostnader med ca 60 miljoner kronor per år efter en antagen uppbyggnadsfas på åtta år. Regeringen bedömer att storleken på de ekonomiska konsekvenser för Kriminalvården som förslagen kan komma att medföra inte kan förutses med säkerhet, bl.a. därför att det inte är möjligt att beräkna exakt hur många som årligen kommer att dömas till fängelse med tillämpning av de nya reglerna. Antalet fall per år kommer dock att vara begränsat. Den som är intagen i kriminalvårdsanstalt kan dessutom redan i dag erbjudas psykiatrisk eller rättspsykiatrisk vård. Mindre variationer i fångpopulationens storlek och sammansättning bör enligt regeringen hanteras inom ramen för den befintliga strukturen. Det närmare utfallet av den nu föreslagna reformen kommer inte att kunna bedömas förrän den trätt i kraft och varit i kraft ett antal år. Regeringen gör i nuläget bedömningen att den begränsade ökningen av antalet fall bör hanteras inom Kriminalvårdens befintliga anslag.

Motionen

I motion Ju32 (s) anføres att regeringen bör se till att Kriminalvården har resurser till reformen. Enligt motionärerna är regeringens bedömning av reformens kostnader bristfällig. Motionärerna pekar på att en permanent tillkommande kostnad för Kriminalvården kan beräknas uppgå till drygt 60 miljoner kronor i 2006 års prisnivå. Därtill menar Kriminalvården enligt motionärerna att gruppen nytillkomna fängelsedömda kan antas vara i behov av extra resurser och således kommer att vara särskilt resurskrävande.

Utskottets ställningstagande

Utskottet instämmer i regeringens bedömning att omfattningen av de ekonomiska konsekvenser för Kriminalvården som förslagen kan komma att medföra inte kan förutses med säkerhet. Antalet nytillkomna fall av fängelsedömda kan dock som regeringen anförts antas vara begränsat. Eftersom det således rör sig om mindre variationer i fångpopulationens storlek och sammansättning behövs inte i nuläget någon förändring av Kriminalvårdens anslag.

Utskottet noterar vidare att det av budgetpropositionen för 2008 framgår att regeringen har för avsikt att återkomma till riksdagen för att närmare redovisa vilka ytterligare insatser som krävs för att rättsväsendets myndigheter ska kunna svara mot de högre krav som regeringen ställer på dem under mandatperioden 2006–2010. Som utskottet uttryckt i annat sammanhang välkomnar utskottet en sådan redovisning (se 2007/08:JuU1 s. 25).

Riksdagen bör med hänvisning till det anförda avslå motion Ju32 i nu behandlad del.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Avslag på propositionen, punkt 1 (v, mp)

av Lena Olsson (v) och Mehmet Kaplan (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen avslår proposition 2007/08 Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare. Därmed bifaller riksdagen motion 2007/08:Ju31.

Ställningstagande

Enligt vår uppfattning innebär regeringens förslag betydelsefulla ändringar i synsättet på psykiskt störda lagöverträdare, och kan möjligen vara förstadiet till ännu mer omfattande förändringar. Vi avvisar dessa förändringar eftersom de ruckar på grunden för villkoren vid bedömningar av uppsåt, att endast den som kan ta ansvar för sina handlingar kan dömas till straffansvar för brott. Förslagen leder också till en försämrad vård av psykiskt störda lagöverträdare, vilket i förlängningen kan drabba framtida brottsoffer. Vi anser att regeringen med denna förändring sätter symbolvärdet som en lång strafftid har i första rummet.

Bedömningar av om en person ska överlämnas till rättspsykiatrisk vård eller inte anser vi ska utgå från vårdbehovet, på det sätt som lagstiftningen anger i dag.

Propositionens förslag innebär att den tilltalades vårdbehov delas upp i svårhetsgrader, vilket några remissinstanser har haft synpunkter på. Vi anser att de problem som remissinstanserna tar upp är värda att ta på största allvar. Förslaget är dessutom i sig felaktigt. Att personen varken döms till fängelse eller till rättspsykiatrisk vård har ofta beskrivits som en ”lucka i lagen”. Detta är dock ett medvetet beslut av riksdagen och framgår av gällande lagtext. Vi anser att det är oproblematiskt att en person som inte kan ta ansvar för sina handlingar inte döms till straffrättsligt ansvar. Det är också självklart att den som inte behöver psykiatrisk vård inte ska genomgå sådan. Därmed är nu gällande ordning en rationell ordning.

Vi vill avslutningsvis påpeka att reformens omfattning i ekonomiskt avseende är något oklar, och att riksdagen egentligen inte kan göra någon självständig bedömning av omfattningen utifrån det underlag som presente-

ras i propositionen, vilket självklart är ett problem. Man kan också ställa sig frågan om reformen är värd att genomföra om den berör så få personer som regeringen bedömer att den gör.

Riksdagen bör mot bakgrund av det anförda avslå propositionen.

2. Kvarstående vårdbehov, punkt 2 (s)

av Thomas Bodström (s), Margareta Persson (s), Elisebeht Markström (s), Karl Gustav Abramsson (s), Kerstin Haglö (s) och Maryam Yazdanfar (s).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2007/08:Ju32 yrkande 3.

Ställningstagande

Enligt vår mening kan det inträffa att en allvarligt psykiskt sjuk person, som i det nuvarande systemet skulle dömts till rättspsykiatrisk vård, i stället med regeringens förslag döms till fängelsepåföljd. Är det fråga om ett relativt sett lindrigt brott kan personen släppas fri efter kort tid, men ändå utgöra en stor fara för sig själv och andra. Det kan med andra ord finnas kvar ett vårdbehov som inte kan tillgodoses på samma sätt som tidigare. Vi menar att regeringen måste presentera ett förslag som tar hand om dessa fall på ett säkert sätt.

Det får ankomma på regeringen att vidta de åtgärder som krävs för att tillgodose det anförda.

3. Omprövning, punkt 4 (s)

av Thomas Bodström (s), Margareta Persson (s), Elisebeht Markström (s), Karl Gustav Abramsson (s), Kerstin Haglö (s) och Maryam Yazdanfar (s).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2007/08:Ju32 yrkande 2.

Ställningstagande

I undantagsfall förekommer det felaktiga bedömningar i den rättspsykiatriska undersökningen av vårdbehovet. Det kan leda till att utskrivning aktualiseras redan mycket kort tid efter domen. Om det varit känt för domstolen att vårdbehovet var av sådan ringa omfattning skulle fängelse ha valts som påföljd. I den promemoria som ligger till grund för propositionen (Ds 2007:5) föreslog utredaren att rätten under vissa omständigheter på talan av åklagare borde kunna undanröja en dom på rättspsykiatrisk vård och döma till annan påföljd. Regeringen har valt att inte föra fram detta förslag, vilket är olyckligt. Som förslaget förelagts i nuvarande skick haltar det därför betänkligt. Vi menar att regeringen snarast bör införa en regel om omprövning.

Det får ankomma på regeringen att vidta de åtgärder som krävs för att tillgodose det anförda.

4. Kostnader, punkt 5 (s)

av Thomas Bodström (s), Margareta Persson (s), Elisebeht Markström (s), Karl Gustav Abramsson (s), Kerstin Haglö (s) och Maryam Yazdanfar (s).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2007/08:Ju32 yrkande 1.

Ställningstagande

Vi anser att regeringens bedömning avseende kostnaderna för reformen är bristfällig. Kriminalvården har påtalat att förslaget torde få märkbara ekonomiska konsekvenser och att den permanenta tillkommande kostnaden för Kriminalvården kan beräknas till drygt 60 miljoner kronor i 2006 års prisnivå. Därtill menar Kriminalvården att gruppen nytillkomna fängelsedömda kan antas vara i behov av extra insatser och således kommer att vara särskilt resurskrävande. Det finns då risk för att kostnaden kommer att öka ytterligare. Regeringen bör därför se till att Kriminalvården har resurser till denna nya reform.

Det får ankomma på regeringen att vidta de åtgärder som krävs för att tillgodose det anförda.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

Proposition 2007/08:97 Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare:

Riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning.

Följdmotionerna

2007/08:Ju31 av Lena Olsson m.fl. (v):

Riksdagen avslår proposition 2007/08:97 Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare.

2007/08:Ju32 av Thomas Bodström m.fl. (s):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om resurser till Kriminalvården.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om omprövning av dom.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om vårdbehov som finns kvar efter frisläppande.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 29 kap. 3 § och 30 kap. 6 § brottsbalken ska ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***29 kap.****3 §¹**

Såsom förmildrande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet *skall*, vid sidan av vad som är föreskrivet för vissa fall, särskilt beaktas

1. om brottet föranletts av någon annans grovt kränkande beteende,
2. om den tilltalade till följd av psykisk störning *eller* sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande,

3. om den tilltalades handlande stått i samband med hans uppenbart bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga,

4. om brottet föranletts av stark mänsklig medkänsla eller

5. om gärningen, utan att vara fri från ansvar, är sådan som avses i 24 kap.

Om det är påkallat med hänsyn till brottets straffvärde, får dömas till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

30 kap.**6 §²**

Den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning *får inte dömas till fängelse*. Om rätten i ett sådant

Såsom förmildrande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet *ska*, vid sidan av vad som är föreskrivet för vissa fall, särskilt beaktas

2. om den tilltalade *till följd av en allvarlig psykisk störning haft starkt nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt eller annars till följd av en psykisk störning, sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande,*

3. om den tilltalades handlande stått i samband med hans *eller hennes* uppenbart bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga,

Den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning *ska i första hand dömas till en annan påföljd än*

¹ Senaste lydelse 1994:458.

² Senaste lydelse 1991:1138.

fall finner att *inte heller någon annan påföljd bör ådömas, skall den tilltalade vara fri från påföljd.*

fängelse. Rätten får döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Vid bedömningen av om det finns sådana skäl ska rätten beakta

1. om brottet har ett högt straffvärde,

2. om den tilltalade saknar eller har ett begränsat behov av psykiatrisk vård,

3. om den tilltalade i anslutning till brottet själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller på något annat liknande sätt, samt

4. omständigheterna i övrigt.

Rätten får inte döma till fängelse, om den tilltalade till följd av den allvarliga psykiska störningen har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. Detta gäller dock inte om den tilltalade har vållat sin bristande förmåga på det sätt som anges i första stycket 3.

Om rätten i fall som avses i första eller andra stycket finner att någon påföljd inte bör dömas ut, ska den tilltalade vara fri från påföljd.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2008.

2. För brott som har begåtts före ikraftträdandet gäller 30 kap. 6 § i sin äldre lydelse.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

I brottmål får rätten besluta om rättspsykiatrisk undersökning i syfte att kunna bedöma

1. om det finns medicinska förutsättningar att överlämna den misstänkte till rättspsykiatrisk vård enligt 31 kap. 3 § brottsbalken, eller

2. om den misstänkte har begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning.

2. om den misstänkte har begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning *och i så fall tillståndets betydelse för frågan om påföljdsvalet enligt 30 kap. 6 § brottsbalken.*

Ändamålet med undersökningen *skall* anges i rättens beslut. Avser beslutet en undersökning enligt första stycket *punkt 1 skall* av beslutet framgå om undersökningen *skall* omfatta förutsättningarna för vård med särskild utskrivningsprövning.

Ändamålet med undersökningen *ska* anges i rättens beslut. Avser beslutet en undersökning enligt första stycket 1, *ska det* av beslutet framgå om undersökningen *ska* omfatta förutsättningarna för vård med särskild utskrivningsprövning. *Avser beslutet en undersökning enligt första stycket 2, får rätten besluta att undersökningen ska omfatta även frågan om huruvida den misstänkte*

1. till följd av störningen har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt, eller

2. i anslutning till brottet själv genom rus eller på något annat liknande sätt har vållat det tillstånd som avses i 1 eller som utgör störningen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2008.